

2. Блохіна Е., Ліханова Т. Лепбук –«наколінна книга». Обруч. 2015. №04. с.29-30
3. Крігер О.А. Лепбук, як засіб формування дослідницьких умінь в учнів 4 класів на уроках природознавства. Кривий Ріг,2018. 70 с.
4. Архів Миколаївського обласного краєзнавчого музею(МОКМ)
5. Архів Відділу пересувних та стаціонарних виставок МОКМ
6. Архів Відділу пересувних та стаціонарних виставок МОКМ
7. Архів Відділу пересувних та стаціонарних виставок МОКМ

Зайцев О.Д.,

заслужений працівник культури України,
аспірант кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна;
Науковий керівник: Садовенко С.М., професор, доктор культурології, заслужений діяч мистецтв України НАКККІМ, м. Київ, Україна

ФОЛЬКЛОРНА ПАРАДИГМА ЗАКАРПАТСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНО-ДЕКОРАЦІЙНОГО МИСТЕЦТВА ХХІ СТОРІЧЧЯ

У сучасному світі на противагу до прискорених темпів глобалізаційних процесів зростає інтерес до регіональної культурології. Адже різні регіони України мають неповторні соціально-історичні, культурні умови розвитку, що формують унікальні ментально-світоглядні характеристики людських спільнот, відтак впливають на усі форми суспільної свідомості, у тому числі й театральне мистецтво.

В історії закарпатського театального мистецтва протягом довгих років художники, композитори, хореографи, драматурги, режисери у своїх творах неодноразово зверталися до втілення на театральній сцені багатовікових фольклорних традицій.

Фольклор у широкому значенні є частиною народної культури, що охоплює мову, літературу, музику, обряди, а також ремесла, архітектуру та інші різновиди художньої творчості[5, с. 123].

У межах пропонованого дослідження ми сьогодні зосередимо нашу увагу на фольклорних аспектах театального мистецтва, зокрема, театально-декораційного мистецтва Закарпаття ХХІ ст., яке нині становить цілісний феномен у контексті української театальної культури.

З кожним роком культурологія збагачується новими фольклорними дослідженнями: В. Андрійченко, В. Гошанського, П. Лінтура, І. Хланти, які роблять значний внесок у популяризацію закарпатського фольклору.

Фольклор стояв у витоках театру на Закарпатті (вертеп, бетлегем). Наукові праці І. Волоцької, І. Франка, Й. Федаса, Г. Хоткевича розкривають значення народних обрядів та звичаїв у житті закарпатців. І. Франко називав вертеп – «найвищою художньою формою українського театру. Маючи давні історичні традиції, які беруть початок від народних обрядів і звичаїв, через вертеп давнє українське театральне мистецтво стало одним із джерел українського театру ХІХ ст.» [7]. Науковець Й. Федас вважав, що простір вертепу має свою специфіку, зумовлену фольклорною природою аналізованого явища і було б натяжкою твердити, що вертеп є формулою художнього простору шкільного театру [6, с. 37].

Розвиток професійного закарпатського театру простежується у роботах В. Андрійцю, Й. Баглая, В. Габорця, Г. Ігнатовича, Є. Недзельського, Ю. Шерегія. Осягненню проблеми становлення і розвитку музичного фольклору Закарпаття присвячені публікації та дослідження В. Мадяр-Новак, Т. Росул.

Фольклор в образотворчому мистецтві краю розглядався в працях О. Гаврош, К. Гончар, Г. Скляренко, В. Манайло-Приходько, О. Федорук, Г. Островський, О. Салата. На думку К. Гончар, яка вважає, що «еволюції і становлення образотворчого фольклору, особливості якого полягають в органічному поєднанні технік і технологій різних видів народного і образотворчого мистецтва задля творення конкретного образу твору, втіленого новою художньою мовою у новій формі» [2, с. 1].

Саме у творчості художників краю (Ф. Манайло, А. Коцка, Ю. Герц, Т. Данилич) ми маємо можливість дослідити особливості закарпатського фольклору в творах живопису. Український історик О. Салата зазначала, що «особливістю художників краю було те, що вони досконало знали фольклор, традиції та побут місцевого населення» [3, с. 194].

На сьогоднішній день досі відсутнє комплексне дослідження фольклору, яке б узагальнило закономірності творчості театральних художників у закарпатському театральньо-декораційному мистецтві ХХІ ст.

Театральньо-декораційне мистецтво, як і будь-яке інше мистецтво, бере витoki у всьому, що оточує людину та створюється її руками. Її історичне коріння перебувають у найдавніших формах культури людства. Воно існувало задовго до появи театру. Дослідник театру В. Березкин зазначає, що «предсценографія є одним з органічних елементів міфопоетичного буття первісної людини, <...> яке втілюється в різних міфах, ритуалах, обрядах, святах» [1, с. 19, 20].

Тому, використання театральними художниками різних пластів народної творчості сприяє збереженню культурно-історичної пам'яті народу та популяризації театральньо-декораційного мистецтва краю.

На початку ХХІ ст. особлива увага закарпатського театру приділялась постановкам вистав за творами місцевих драматургів С. Гержика, І. Козака, Д. Кешелі, М. Томчаній, І. Чендей, Ю. Чорі, А. Філіпова, М. Петія. Режисери (С. Гержик, А. Філіпов, О. Куцик, О. Петій) разом з театральними художниками Я. Данилів, Е. Зайцевою, В. Степчук руйнували стереотипи і доводили на практиці, що використання у оформленні вистав елементів фольклору, можна вирішувати складні сценографічні завдання.

Так, вистава «Закарпатський вертеп-бетлегем» – А. Філіппова, у поставці народного артиста України А. Філіппова на сцені Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру відбулася у грудні 2000 р. Новизна постановки полягає в тому, що художник вистави Е. Зайцева, робить для вистави єдину декораційну установку (рис. 1). На першому поверсі вона розміщає сцени з реального життя людей (хата, вулиця). А другий поверх віддає сценам із біблійного сюжету. Доповнює декораційне рішення велика кількість бутафорії, яка розміщується на сцені (вертепна скриня, маски колядників, різдвяна зірка). Не відходячи від традицій народного вертепу, художниця робить стилізацію у народному закарпатському костюмі. Костюми для біблійного блоку були вирішені у білому кольорі з графічною фактурою.

Рис. 1. Ескіз декорації та костюмів до вистави «Закарпатський вертеп-бетлегем». 2000. Архів Е. Зайцевої.

У 2007 р. Закарпатський обласний український музично-драматичний театр продовжує постановки вистав на різдвяну тематику. Вистава «Іде Святий Миколай» у постановці молодого режисера М. Петія та декораційному оформленні В. Степчук. Художниця В. Степчук елементами декорацій створює казко-різдвяну атмосферу театрального дійства. Театральна сцена була умовно розділена на дві ігрові зони. Перша зона – інтер'єр кімнати дитини (дитяче ліжко, стілець, маленьке віконце), яка чекає прихід святого Миколая. Друга частина сцени – відтворює зимове місто з маленькими будиночками та церквою, над якими з'являється зверху довгоочікуваний Миколай. Велику увагу сценограф надала використанню театрального світла, у сценах появи Миколая (синьо-зелена гамма), помешкання дитини (рожево-жовте), а також зробила стилізацію театрального костюму за допомогою закарпатських фольклорних елементів (рис. 2).

Рис. 2. Ескіз декорації до вистави «Іде Святий Миколай». 2007. Архів В. Степчук.

Вистава «А в Карпатах фіглюють» – С. Гержика (реж. С. Гержик, 2008 р.). Здійснив цю постановку сам автор п'єси, який все життя прожив на Закарпатті, що зробило характерний відбиток самобутньої народної закарпатської культури. Комедійна вистава насичена жартами, приказками та народними піснями та танцями. Художниця В. Степчук створює простір, що відповідає внутрішньому світу героїв. На відкритому просторі сцени присутні лише елементи декорацій (тини, стіл, лавиці). У центрі сцени стоїть велике дерево на якому розміщена табличка «В Європу» – це світ мрій героїв вистави. Підтримуючи лінію фольклору та національну приналежність характерів, художниця замість використання живописного задника використовує дерев'яні рейки з яких у верхній частині сцени будує обрис гір. Використання закарпатського фольклору у виставі допомагає глядачу у сприйнятті комедії, розкриває основний конфлікт та ідею вистави.

У драматичних постановках вистав режисери-постановники (А. Філіппов, О. Куцик) продовжують використовувати фольклор у масових обрядових сценах, що пов'язані з традиційними звичаями та святами закарпатців.

Так, у виставі «Судний час» – І. Козака (2009 р.), яка розповідає про останні дні життя Президента Карпатської України, Героя України А. Волошина в Лефортово у Москві. Режисер вистави народний артист України А. Філіппов використовує цілий весільний обряд Закарпаття у сценах спогадів Волошина. Сценограф заслужений діяч мистецтв України Е. Зайцева ділить сценічний простір на три місця дії. У правого ігрового порталу – камера в якій сидить Волошин (старі нари, а над головою маленьке віконце яке було у тюремній камері). У лівому порталі – кабінет слідчого НКВД, де проходять багатогодинні допити Волошина (письмовий стіл з червоною скатертиною, лампа та великий портрет Сталіна, який висить над столом). По центру сцени стоїть дерев'яний пандус – дорога життя на якому відбуваються сцени спогадів: дитинство, юність, свята та обряди Закарпаття (рис. 3). В глибині сцени художниця розміщує біле полотнище – родинний рушник, який стає екраном для відеоряду вистави.

Рис. 3. На фото: Сцена з вистави «Судний час». 2009. Фото О. Попов.

У музичній виставі «Дорога до раю» – Д. Кешелі (реж. А. Філіппов, 2010 р.) продовжується використання народних обрядів Закарпаття. Театральний роман з народного життя Закарпаття демонструє історію та традиції мешканців багатонаціонального краю на початку ХХ ст. Художник-постановник Е. Зайцева відкриває вісь простір сцена для масових та музичних сцен вистави. Художниця використовує живописний прийом в декораційному оформленні простору сцени.

Вона малює три плани живописних куліс на який зображує орнамент національностей, які мешкають на Закарпатті. Доповнюють оформлення сцени елементи декорації, які були розміщені на штанкетах (стріха – сцена у хаті; портрети вчених - сцена в школі). За допомогою народного костюму різних національностей (угорці, українці, євреї, німці, словаки, поляки) відбуваються яскраві сторінки народних звичаїв та обряди Срібної землі.

Казка «Цвіт папороті» (2014 р.) була написана відомим закарпатським драматургом та фольклористом Ю. Чорі. Жанр вистави можна визначити, як казка не лише для дітей, а й для дорослих. Режисер А. Філіппов та художник Е. Зайцева створили казкове дійство з використанням сценографії (світла та сценічних ефектів). Художниця створює чарівний казковий ліс за допомогою невеликих живописних матерій, які були закріплені на театральну сітку. По центру сцени із тканини було зроблено велике озеро, яке під час вистави використовувалося як екран. На планшеті сцени були розставлені об'ємні великі каміння та живописні кущі папороті. Усі костюми героїв були поділені на дві групи: мешканці гірського села (народний побутовий костюм) та мешканці чарівного лісу (рис.4). Доповнювали сценографію казки хореографічні номери за участю артистів балету театру.

Рис.4. На фото: Сцена з вистави «Цвіт папороті». 2014. Фото О. Попов.

Розглянемо ще одну постановку у декораційному оформленні Е. Зайцевої за для порівняння обраних фольклорних декораційних прийомів у драматичній виставі.

«Жменяки» – М. Томчання (реж. А. Філіппов, 2019 р.) яку справедливо вважають найкращим закарпатським романом ХХ ст. Сценограф Е. Зайцева в оформленні вистави звертається до використання автентики Закарпаття. Замість чорного кабінету художниця використовує одяг сцени, який був зроблений з джутової мішковини та був зафактурений під колір землі, адже головна тема вистави присвячена питанню землі на Закарпатті

(рис. 5). По центру сцени глядач бачить велику сільську стріху, на якій розміщені усі знаряддя праці землероба (лопати, граблі, мотики), під якою відбувалися усі побутові сцени вистави. Щоб доповнити атмосферу гірського пейзажу на першому плані були розміщені об'ємні копиці сіна. Костюми у виставі виконують соціальну та знакову функцію. Саме вони розкривають образ кожного персонажу вистави (вік, стать, характер, соціальний стан). У костюмах героїв передається відчуття перебування у гуцульському краї, народжуються асоціації гірського пейзажу. Також глядач у масових сценах спостерігає імітацію гуцульського

костюма, що створює необхідну у виставі драматичну напругу, яка відбиває внутрішній емоційний стан героїв вистави.

Рис.5. На фото: Сцена з вистави «Жменяки». 2019. Фото О. Попова.

Проблема використання фольклору актуальна не лише у виставах Закарпатського академічного українського музично-драматичного театру імені братів Шерегіїв, а також у Закарпатському академічному обласному театрі ляльок «Бавка», який постійно бере до репертуару твори місцевих авторів (Д. Кешеля, О. Гаврош, Н. Орешнікова, Ю. Чорі).

Лялькова вистава «Недотепа із Вертепу» – Д. Кешелі (реж. – заслужений артист України О. Куцик, художник – заслужений художник України Я. Данилів, 2004 р.) стає справжньою візитівкою закарпатського лялькового театру. У ювілейному виданні до 35 – річчя театру «Театр граючої ляльки Срібної землі» (2015 р.) зазначалося, що «вистава закарпатського драматурга до глибини серця пройнята любов'ю до рідного краю <...> вдалим режисерським та сценографічним рішенням» [4, с. 16]. Художник Я. Данилів робить оформлення «Недотепа із Вертепу» на традиційних закарпатських народних мотивах – одягнувши героїв і акторів у закарпатський народний одяг та використовуючи елементи фольклору у декоративному оформленні (рис. 6).

Рис. 6. На фото: Сцена з вистави «Недотепа із Вертепу». 2014. [4, с. 34]

Таким чином, сьогодні у Закарпатському театральній-декоративному мистецтві XXI ст. відбувається взаємодія двох тенденцій: прагнення зберегти традиції закарпатської культури та продовжити процес розвитку закарпатського театального мистецтва. Пропускаючи через авторське бачення фольклорних традицій, театральні художники Я. Данилів, Е. Зайцева, В. Степчук у своїх роботах демонструють місце фольклорної спадщини в сьогоднішньому суспільстві. Використовуючи закарпатський костюм та декоративні елементи, художники надають виставам

нового значення та нових інтерпретацій. У цьому контексті творчість художників закарпатського театру, що звертаються до глибин і витоків народного мистецтва, виділялася новою парадигмою — репрезентацією культурних традицій Закарпаття у сучасному сценічному просторі.

Список використаних джерел:

8. Театр граючої ляльки Срібної землі: До 35 – річчя Закарпатського академічного обласного театру ляльок / за ред. М. Петія, ст. Н. Малишка, М. Білоус, П. Корнева. Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 2015. 54 с.

8. Театр граючої ляльки Срібної землі: До 35 – річчя Закарпатського академічного обласного театру ляльок / за ред. М. Петія, ст. Н. Малишка, М. Білоус, П. Корнева. Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 2015. 54 с.

1. Березкин В. Искусство сценографии мирового театра : От истоков до начала XX в. М.: Эдиториал УРСС, 1997. 542 с.

2. Гончар К. Український образотворчий фольклор у сучасному культурологічному процесі : традиції і новаторство : автореф. дисертації за спеціальністю : 26.00.01. Інститут проблем сучасного мистецтва. Київ, 2015. 18 с.

3. Салата О. Живопис як один із проявів національного і культурного відродження русинів // Русин. 2019. Т. 58. С. 189-201.

4. Театр граючої ляльки Срібної землі: До 35 – річчя Закарпатського академічного обласного театру ляльок / за ред. М. Петія, ст. Н. Малишка, М. Білоус, П. Корнева. Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 2015. 54 с.

5. Український фольклор : Словник-довідник / уклад. Н. Сивачук. Умань : ПП Жовтий, 2010. 140 с.

6. Федас Й. Феномен українського вертепу // Етнічна історія народів Європи. 2002. Вип. 13. С. 34-37.

7. Франко І. До історії українського вертепу XVIII ст. // Записки Наукового товариства Т. Шевченка. Львів. 1906. С. 5-64.

Іванова В.Л.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного та хореографічного мистецтва ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв», м. Миколаїв, Україна

**ЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОРІЄНТАЦІЇ
СТУДЕНТІВ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ОРКЕСТРОВОГО МИСТЕЦТВА**

Підготовка спеціаліста у вищій школі посідає одне з центральних місць навчального процесу. Навчальна практика є обов'язковим компонентом професійної підготовки, її проходження необхідне для здобуття кваліфікаційного рівня та має на меті набуття студентами професійних умінь та навичок.